

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ВИШИНСЬКИЙ ПЕТРО МАР'ЯНОВИЧ

УДК 340.12

**ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ
ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТА**

Спеціальність: 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат філософських наук
Бліхар В'ячеслав Степанович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
філософії і політології.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Токарська Антоніна Семенівна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, завідувач
кафедри юридичної лінгвістики;

кандидат філософських наук, доцент
Вовк Вікторія Миколаївна,
Національна академія внутрішніх справ,
заступник начальника інституту заочного
та дистанційного навчання з навчальної
і методичної роботи.

Захист відбудеться «13» травня 2011 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, Україна, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «11» квітня 2011 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої ради**

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У пошуках істини освіта та наука інтерпретуються у рамках процесу й наслідку формування конкретною людиною свого образу в культурі. В контексті вибору найперспективніших шляхів модернізації освіти звертаються до традиційних методологій пізнання не лише освітньої діяльності, а й до світоглядно-методологічних експлікацій, які розкривають природу та сутність основного суб'єкта всіх освітніх перетворень – людину, яка навчається і яка навчає. Підвищення наукового інтересу до методології, зокрема до філософської і філософсько-правової, є необхідним та імперативним, адже розв'язати чималу кількість проблем у відношеннях «людина – суспільство», «людина – природа», «людина – людина» спроможна виключно освічена особистість з високою світоглядною культурою.

Необхідною умовою наукової постановки нашого дослідження є критичне засвоєння потужного евристичного потенціалу філософських інтерпретацій, їх систематизація у вигляді напрямів, типів і підходів до розгляду людини, виявлення зв'язків між ними та, як наслідок, теоретичними результатами трактування людини, що знаходить свій вияв в освітніх просторах.

Ретельне вивчення і аналітичне осмислення професійної підготовки юриста обумовлюється потребою втілення основних її характеристик в умовах кризи сучасного державотворення. Окрім того, проблематику філософської антропології можна цілком логічно застосувати й до професійної підготовки юриста, яка, за своєю суттю, має цілком оптимальні можливості озброєння майбутнього юриста методологією дослідження людини, її самореалізації та підходами до визначення мети, змісту і технологій юридичної освіти. Водночас, професійно-юридична освіта не спирається достатньою мірою на філософсько-світоглядний і теоретико-методологічний потенціали. Завдання методологічного забезпечення професійної підготовки юриста набувають у цьому контексті пріоритетного значення. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження філософської антропології як теоретико-методологічної основи професійної підготовки юриста.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження є доробки тих учених, які аналізували різні аспекти окресленої у дисертації проблематики. Насамперед, слід виокремити таких українських філософів права: В. Бачиніна, В. Бігуна, В. Вовк, Т. Гарасиміва, В. Журавського, В. Кравця, М. Козюбри, В. Костицького, В. Навроцького, В. Ортинського, П. Рабіновича, О. Скакун, В. Скибицького, С. Сливки, В. Сокурєнка, А. Токарської, В. Шаповала та ін.

Значну увагу антропологічним проблемам у праві та у сфері формування особистості приділили: А. Ковлер, Б. Марков, Б. Мещеряков, Н. Пилюгіна, Н. Рулан.

З-поміж радянських учених-правознавців потрібно назвати: Л. Воеводіна, Г. Мальцева, М. Матузова, В. Патюліна. Значний інтерес представляють теоретичні здобутки радянських правознавців – В. Авдєєва, В. Баруліна,

В. Малахова, В. Нерсисянца, В. Сирих, Ю. Сорокіної, Н. Чепурної, Б. Чічеріна та багато ін.

Окрім того, в дисертаційному дослідженні були використані ідеї, сформульовані у працях видатних європейських та російських філософів: Ф. Бекона, М. Бердяєва, М. Бубера, К. Вальверде, Г. Гегеля, Е. Гусерля, О. Данільяна, І. Ільїна, І. Канта, К. Леві-Строса, П. Новгородцева, Г. Плеснера, Б. Чічеріна, В. Шелінга, М. Шелера, Д. Юма та ін.

Досягненню поставленої пізнавальної мети слугувало використання досягнень вітчизняної філософської думки, представленої працями В. Бліхара, О. Данільяна, В. Кременя, С. Кримського. Залучення значного теоретичного масиву дозволило простежити розвиток філософської антропології крізь призму її зв'язку та впливу на правотворчість, правосвідомість і професійну підготовку юриста.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дослідження є складовою наукової теми: «Методологія вивчення державно-правових явищ, філософії права, стану і перспектив розвитку ОВС України» кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ (шифр роботи 0113; номер державної реєстрації 0106U003648).

Метою і завданням дослідження є виявлення антрополого-методологічних засад забезпечення професійної юридичної освіти.

Для досягнення окресленої мети у дисертації поставлено такі завдання:

- визначити головні теоретико-методологічні підходи в аналізі філософсько-антропологічної проблематики;
- обґрунтувати необхідність філософсько-антропологічної методології, її концептуалізації у модернізації професійної юридичної підготовки;
- довести актуальність філософсько-антропологічної методології для сучасної системи юридичної освіти;
- висвітлити значення антропологічних експлікацій філософської теорії у процесі саморозвитку особистості, зокрема – юриста;
- проаналізувати значення філософської методології у контексті її застосування для вдосконалення юридичної освіти та юридичної діяльності;
- розкрити сутність сучасного трактування вищої юридичної освіти у контексті розвитку ринкових відносин через реформування системи вищої освіти;
- узагальнити теоретико-методологічні засади проектування філософсько-правового забезпечення професійної готовності майбутнього юриста до антропологічно зорієнтованої теорії та практики.

Об'єктом дослідження є особливості сучасної професійної підготовки юриста як системи його методологічного, загальноюридичного та професійно-предметного формування.

Предметом дослідження є філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки юриста.

Методи дослідження. Філософсько-методологічною основою дисертаційного дослідження є базові концепції гносеології, онтології, феноменології, герменевтики та концепти філософії і соціології права.

Достовірність та аргументація наукових результатів здійснювалися опираючись на філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи, зокрема інтерпретаційно-аналітичний метод, за допомогою якого здійснювалися: герменевтичний і теоретичний аналіз, синтез філософських, юридичних і педагогічних праць, нормативно-правових документів, підручників із узагальненням теоретико-методологічних засад проектування філософсько-правового забезпечення професійної підготовки юриста до антропологічно зорієнтованої теорії та практики; порівняльно-історичний аналіз, на основі якого було виявлено методи, умови та тенденції інтеграційного процесу філософсько-антропологічної думки у професійній підготовці юристів; наукова індукція, яка дала змогу врахувати виміри буття людини та здійснити функціональний і системний аналіз; інтегративний метод, який уможливив отримання наукових результатів щодо знання про вимір homo *juridicus*; культурологічний підхід, на основі якого визначено вплив філософської антропології як методології сучасних освітніх перетворень шляхом залучення антропологічного підходу на систему юридичної освіти; аксіологічний і антропологічний методи, котрі дали змогу висвітлити значення антропологічних експлікацій філософської теорії у методології саморозвитку особистості, а в даному випадку – юриста; системно-структурний метод, який у рамках з'ясування і конкретизації складових професійної освіти юриста допомагає розкрити сутність сучасного трактування вищої юридичної освіти в контексті розвитку ринкових відносин через реформування системи вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що з позицій філософської антропології як теоретико-методологічної основи професійної підготовки юриста розкрито сутність юридичної освіти та її впливу на формування світогляду юриста. При цьому отримані нові результати, які розкривають особистий внесок автора у розробку теми, яка досліджується:

уперше:

– визначено можливості та межі філософської антропології як теоретико-методологічної основи вирішення проблеми професійної підготовки юриста. Можливості та межі філософської антропології такі: а) її концептуальність дає змогу трактувати будь-який юридичний феномен усередині інтелектуального простору соціокультурних, історико-філософських і філософсько-правових смислів, тому втрачається виключність юридичних меж; б) напрямлена на утворення філософсько-антропологічних моделей правової реальності; в) дослідження формування особистості актуалізується у зв'язку з пошуком причин і шляхів виникнення держави та права;

– обґрунтовано умови, на основі яких філософська методологія інтегрує синтез антропологічних концептів у модернізацію юридичної освіти. Ці умови зумовлюються тим, що філософська методологія розкриває відношення

наукової діяльності з іншими сферами людської діяльності крізь призму трактування науки в контексті людини, культури, суспільства, держави, права тощо. Використовуючи філософську методологію враховуються усі складові дослідницької діяльності в будь-якій науці, особливо, що стосується раціоналізації світоглядних орієнтирів у професійній підготовці юриста;

набули подальшого розвитку:

– трактування і специфіка філософсько-антропологічної інтерпретації правового статусу особи, які відображають основний принцип інтерпретації прав людини з антропологічних позицій, що виражається так: «людина як людина повинна мати право». Крім того, права людини мають антропологічну основу у внутрішній мірі прагнення людини до ризику і новацій, яка полягає в прагненні зберегти себе, свою екзистенцію;

– теоретичні підходи щодо визначення філософської методології як системного фактора юридичної діяльності, котра передбачає поглиблення філософсько-світоглядного пізнання науково-практичних і освітніх процесів у професійній підготовці юриста;

удосконалено:

– модель системи юридичної освіти шляхом визначення напрямів використання теоретичних знань у процесі удосконалення та підвищення ефективності юридичної діяльності. Важливим чинником у цій моделі, окрім знань, є розуміння майбутнім юристом соціальної ролі права, оволодіння навиками та вміннями виконання своїх професійних обов'язків, потреба в постійному правовому самовдосконаленні. Відтак важливе її завдання – це формування правової свідомості як надійної основи правової культури і поведінки громадян;

– на основі дослідження філософської антропології у системі інших наук, зокрема філософії права, обґрунтовано багатofункціональність, складноструктурність і багатовимірність методології, котра розуміється як синтез епістемологічних, гносеологічних, аксіологічних та світоглядних знань у межах організації юридичної діяльності;

– стратегічні підходи стосовно дослідження поняття і структури генези та філософсько-правових детермінантів професійної підготовки юриста, які дали можливість констатувати, що: а) поза правовою інституалізацією, досконалою юридичною культурою і вихованням професіоналів юристів, неможливим є формування громадянського суспільства; б) ефективність правових перетворень активізується лише у рамках високого рівня правової культури суспільства; в) саме право формується і діє у контексті свободи та свідомості людини, що відображається крізь призму залежності рівня будь-якої правової системи від правосвідомості.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертаційному дослідженні висновки можуть бути використані в практичній роботі органів влади, діяльність яких пов'язана із нормотворчістю, а також у

правозастосовній сфері, зокрема в ОВС України; у подальшій розробці загальнотеоретичної концепції професійної освіти.

Окремі положення і висновки дисертації можуть застосовуватися у:

– навчальному процесі, при викладанні таких курсів, як: «філософія права», «філософія», «професійна етика», «деонтологія», «теорія держави та права», «етика та естетика»;

– у науково-дослідній сфері – для усунення існуючих прогалин у вивченні впливу філософської антропології на професійну підготовку юриста;

– у процесі підготовки підручників, навчальних посібників із теорії держави і права, професійної етики, юридичної деонтології, філософії права.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням автора та базується на авторському переосмисленні наукової проблеми: принцип свободи у державотворенні: філософсько-правовий вимір. Усі наведені в дисертації і винесені на захист наукові результати отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї та положення дисертації доповідались і отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ, на міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема: на Регіональній конференції «Проблеми державотворення в Україні: минуле і сучасне» (м. Львів, 2009 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль суспільно-політичних дисциплін у формуванні світогляду працівника органів внутрішніх справ» (м. Львів, 2009 р.); Міжнародній науковій конференції «Духовність. Культура. Людина» (м. Львів, 2010 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано три публікації у наукових фахових виданнях і три матеріали доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації та її обсяг. Специфіка визначених метою та завданнями проблем, що стали предметом дослідження, їхня багатоаспектність визначили загальну логіку і структуру дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок тексту, у т. ч. основний текст – 190 сторінок. Список використаних джерел викладений на 17 сторінках і складається із 197 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено його об'єкт і предмет, показано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У **розділі I. «Теоретико-методологічні основи юридичної освіти»** аналізується багатоаспектний вимір пізнавальних і перетворювальних

конструкції юридичної освіти; з'ясовується значення філософської методології як раціоналізації світоглядних орієнтирів у професійній підготовці юриста; визначаються засади структурованості антропології як окремого напрямку філософського знання.

У підрозділі 1.1. «Методологічна багатоаспектність пізнавальних і перетворювальних конструкцій юридичної освіти» зазначається, що в контексті глобалізаційних процесів разом із соціально-економічними змінами у формуванні громадянського суспільства та державотворенні актуалізується потреба висококваліфікованого професійно-правового освітнього вишколу. Це неодмінно сприятиме ефективному функціонуванню та різнобічній адаптації чинного правового поля до міжнародного досвіду, вимог і норм.

Освіта була, є і буде ключовим інструментом розвитку громадянського суспільства та демократично-правової держави, оскільки одвічно трактувалася як пріоритетний напрям державної політики.

У цьому контексті фундаментальним завданням у вищих системах МВС України постає, передовсім, потреба підвищити загальносуспільний рейтинг кваліфікації і професіоналізму своїх випускників у рамках внутрішньодержавної нестабільності та невизначеності у кроках влади. Сьогодні активізується усвідомлення негативних наслідків від правової невизначеності та державної нестабільності для економічного розвитку та залучення міжнародних інвестицій. Попри прив'язаність такого роду ознак лише до хиткості національного законодавства та корупції дослідник переконаний, що «вітчизняна система юридичної освіти також не виховує повагу до правової стабільності. У ній замало уваги приділяється важливості принципу правової стабільності у вітчизняній правовій системі. Формується зневажливе ставлення до судової практики, культивується міф про те, що через відсутність у нашій системі судового прецеденту суди нібито мають право приймати суперечливі рішення у різних справах.

У підрозділі 1.2. «Філософська методологія як раціоналізація світоглядних орієнтирів у професійній підготовці юриста» підкреслюється значимість філософської методології з її альтернативними методами: метафізики та діалектики. Перший метод застосовується у випадках, коли присутньою є повторюваність процесів і наявність фактів переліку механічного утворення. Другий, натомість, застосовується тоді, коли присутніми є динаміка (стрибки, переходи), як, для прикладу, у випадках з інфляцією, маргіналізацією, гіперінфляцією тощо. Проте існує й загальнонаукова методологія (поєднуються діалектика та метафізика), котра включає такі методи: інтуїцію, дедукцію, аналіз, синтез, зв'язок логічного з історичним і т.д. Окрім такої методології існує й методологія конкретного предмета.

Можемо акцентувати, що відставання освіти від розвитку суспільства та держави, як і, зрештою, відсутність освітньої системи для здобуття якісної освіти, у ХХІ ст. вимагає сконцентрування над тематикою філософсько-методологічної основи розв'язання низки проблем сьогоденного стану

освіти, зокрема, що стосується і раціоналізації світоглядних орієнтирів у професійній підготовці юриста.

У цьому контексті набуває значення аналіз філософської методології трактування правових норм, що, своєю чергою, пояснюється можливістю створення, у рамках теорії філософії права, його цілісної загальнотеоретичної концепції, мета якої полягала би в об'єднанні філософської методології і юридичної герменевтики. Це, безперечно, сприяло б підвищенню ефективності взаємодії юридичної теорії з юридичною практикою. Адже сьогодні зростає значення осмислення усіх рамок правового поля, як і смислу та природи правових норм, їх соціальної обумовленості та ін. Тому, треба зазначити, що правове поле виявляється достатньою мірою відносним і неефективним у контексті наявності недостатньої системності та координування законотворчих процесів.

У підрозділі 1.3. «Структурованість антропології як окремого напрямку філософського знання» звертається увага на те, що процес пізнання із самого початку «обтяжений» здатністю людини оцінювати реальність як «олюднену», створену за її виміром. Це знаходить свій вираз в антропоморфізмі, тобто несвідомому сприйнятті космосу і божества як живих істот, подібних до самої людини.

Отже, людина існує у системі взаємодії усіх сил природи і відчуває її різноманітні впливи. Розвиток людини можливий лише за умови її фізіологічного та психологічного пристосування до природного світу, пристосування, так би мовити, ззовні і зсередини. А оскільки людина є передусім істотою соціальною, то адаптуватися до природи вона може лише через суспільство.

Своєю чергою, складна структурність антропології як науки є результатом багатогранності людини як істоти працюючої, або виробничої, розумової, наукової, культурної, політичної, соціальної тощо. Кожній з цих властивостей відповідають антропологічні напрямки (пізнавальна, педагогічна, технічна та економічна, соціальна, культурна, релігійна і т.д.). Становлення людини у всій її багатогранності відбувається, насамперед, шляхом засвоєння нею всіх цінностей, вироблених людством упродовж своєї історії. Це і наукові знання та відкриття, технічні винаходи, різноманітні знаряддя, різні способи діяльності, культурні надбання, система виховання тощо.

У розділі II. «Стратегічність форм конституювання філософської антропології» розкрито суть загальнофілософської і філософсько-правової інтенцій трактування людини; визначено засади гуманізаційно-правового елементу у сприйнятті людини як соціально-правової цінності; простежено значимість відношення «людина – суспільство» як антропологічного елементу впливу на професійну підготовку юриста.

У підрозділі 2.1. «Трактування людини в межах загальнофілософської і філософсько-правової інтенцій» – розглянуто антропологічну проблематику як центральне питання для світової філософської думки впродовж усієї її історії.

Проте, особливо важливою вона стає у філософсько-правовому вимірі. Адже до кінця не усвідомлюючи природу і властивості людської особистості з притаманними їй індивідуальними ідеями, ідеалами, цінностями, афектами, пристрастями, інстинктами, ми не зрозуміємо, що насправді є правом, де його першоджерела і сутність. Це розуміння тісно пов'язане насамперед, із розумінням, що таке людина, яка її сутність, в чому полягає її особистість, властивості та призначення в цьому світі. Своєю чергою, пізнання природи людини дасть можливість зрозуміти, що є справжнім виявом права, що таке право як соціальний інститут.

Вивчення сутності людини дозволяє юридичній науці впорядкувати багатоманітні погляди на природу суспільних та правових відносин. Адже на формування правовідносин мають вплив не тільки норми права, а й норми моралі, норми суспільних інституцій, норми традицій, звичаїв та ритуалів. Спроби довільного, умоглядного «конструювання» правових норм або системи правових норм неминуче призводять до непередбачуваних, а часто і негативних наслідків. Антропологічні дослідження доводять, що процес створення та функціонування системи права не тільки не заперечує, а, навпаки, передбачає існування як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.

Необхідною умовою дослідження філософсько-правового погляду на сутність людини з точки зору сучасної антропології та антропології права є визнання того факту, що поняття особистості визначає людину як істоту цілісну, яка об'єднує у собі природні, особисто-психологічні та соціальні якості.

У підрозділі 2.2. «Гуманізаційно-правовий елемент у сприйнятті людини як соціально-правової цінності» обґрунтовано, що лише суспільство здатне акумулювати, зберігати та ефективно передавати індивідуальний та суспільний життєвий досвід, забезпечувати розвиток людини у найрізноманітніших напрямках людської діяльності, ставлячи при цьому мету, цілі, завдання, які перевершують індивідуальні потреби окремої людини, а отже, саме суспільство виявляється здатним забезпечити розвиток таких сфер людського буття, як державотворення, наука, право, військова справа, екологія навколишнього середовища, суспільної комунікації тощо.

Гуманізаційно-правові цінності виробляються, походять від поняття особи і є відображенням права у взаємодоповнювальних полярних моментах. Очевидно, що вони зміцнюють суспільну і правову єдність, цілісність суспільства, перешкоджаючи можливому руйнівному впливові ззовні. Вони поступово формуються із вибору певних видів поведінки і досвіду у суспільстві, складаються як суспільні загальнолюдські цінності, виникаючи як сукупність способів побутового життя, звичок, специфічних форм поведінки, що передаються із покоління в покоління як зразки поведінки. Згодом закріплюються в нормативних новоутвореннях (традиціях, обрядах, ритуалах як еталони поведінки, схваленої суспільством). У підсумку вони сприяють формуванню певної психології людини, суспільства, ментальності.

Сприйняття людини як суспільної цінності, застосування до неї норм моралі закріплювалися і закріплюються нормами права, як у міжнародних, так і в національних правових актах. Численні підтвердження цьому можна бачити на прикладі не тільки сучасних, але й стародавніх правових актів, що відображають загальнолюдську мораль. За конструкцією суб'єкта права потрібно вбачати особливе вимірювання людини – правової людини як носія здатності визнання, адекватною формою соціального буття якого виступає особа.

Отже, правове сприйняття людини як суспільної та загальнолюдської цінності, закладене на різних етапах розвитку суспільства, в праві і моралі збігаються. Право в цьому випадку закріплює і охороняє мораль, яка, своєю чергою, підтримує право.

У підрозділі 2.3. «Відношення «людина – суспільство» як антропологічний елемент впливу на професійну підготовку юриста» доведено, що перегляд правової доктрини для нормотворення зумовлює необхідність визнання, що основою та критерієм сучасної правової системи є людина та її природні права. Саме законодавство є природним правом, тобто через нього права людини, їхні природність і невід'ємність закріплюються у міжнародному або національному праві.

У своїй філософсько-антропологічній якості право отримує здатність надавати людям чи соціальним утворенням простір для вільного волевиявлення, для активної поведінки, у вигляді суб'єктивних прав. Водночас право виконує іншу свою суспільну функцію, яка полягає в тому, щоб виключити можливість виникнення у суспільстві свавілля і безладу, а якщо такі прояви відбуваються, активно протидіяти їм, а також узгоджувати поведінку людей зі суспільною мораллю та справедливістю. Тут виражається цінність права, яка полягає у його здатності сприяти реалізації загальносоціального права за допомогою спеціальних механізмів та процедур.

Дії людини у соціумі багато в чому визначаються її життєвими цінностями та поняттями і вибором певної концепції справедливості. Сучасні концепції справедливості містять у собі образ людини як суспільної істоти, яка одночасно здатна до самовдосконалення, і як істоти автономної, тобто розумної і здатної до самообмеження. Тому, створюючи певні правові норми та принципи найбільш раціональними, на нашу думку, необхідною є реалізація такого принципу гуманістично-правової справедливості, який забезпечить найкращі умови для самореалізації й автономії особистості, міру співвідношення свободи, рівності кожного члена суспільства та забезпечення здатності держави та інших соціальних інститутів для здійснення своїх найважливіших функцій з ефективною організацією суспільного співжиття.

З цієї позиції ми можемо знову переконатися і впевнено стверджувати, що правові цінності похідні від поняття особистості, які становлять образ права у взаємозалежному і взаємодоповнювальному полярному моментах.

У розділі III. «Філософсько-правове забезпечення готовності юриста до майбутньої юридичної діяльності» здійснено спробу довести, що неабияке

значення у підвищенні ефективності професійної підготовки юриста належить філософсько-методологічному аспекту; простежено необхідність вдосконалення юридичної діяльності крізь призму теоретико-методологічного конструкту філософської антропології; звернено увагу на те, що у філософсько-правовій проблематиці чільне місце належить все ж таки філософсько-антропологічним концепціям.

У підрозділі 3.1. «Філософсько-методологічний аспект професійної підготовки юриста» визначено, що, говорячи про професійну підготовку юриста в контексті трактування освіти як комплексу соціально-філософських і педагогічних ідей, потрібно зазначити, що йдеться передовсім про комплекс ідей і переконань, які є основою філософсько-педагогічного дискурсу в цілому. До речі, схематизація цього дискурсу дозволяє виокремити низку ключових ідей, але найбільш особливою серед них є ідея стосовно можливості освіти сформувати з людини людину, що, натомість, і в культурному, і в соціальному вимірах означає, що людина – це насамперед артефакт, створений в освіті та за допомогою освіти. Другою ідеєю цієї системи є ідея природовідповідності освіти (педагогічні зусилля опираються на знання природи студента та особливостей його розвитку). Третя ідея: в освіті стимуляція активності студента безпосередньо пов'язана з визнанням його особистості. Завданням викладача в такому контексті буде не стільки передавати набуті знання і керувати студентом, скільки демонструвати досвід, захоплюючи увагу та свідомість студента особистим прикладом. Четверта ідея – дисципліна, як відображення бажаного характеру взаємовідносин викладача та студента.

Якість професійної підготовки юриста повинна ґрунтуватися на усьому навчальному процесі, зважаючи на те, що будь-яка система навчального процесу містить свої підсистеми. Необхідно віддати належне й провідному значенню у забезпеченні відповідного рівня підготовки юриста саме управлінській системі, виключно від якої залежить як підбір кадрів, так і управління ними, так, зрештою, й утворення необхідних умов для якісної освіти. У цьому контексті потрібно зазначити, що, загалом, якість реформування правової системи залежить від рівня правової культури суспільства, в якому завжди актуалізувалася значимість професійної правосвідомості.

У підрозділі 3.2. «Філософська антропологія як конструкт теоретико-методологічного вдосконалення юридичної діяльності» простежено, що будь-яке праворозуміння спирається на відповідну концепцію природи (єства) людини. Феномен права тісно пов'язаний із людиною, її сутністю, сенсом людського буття.

Одним із найважливіших завдань вдосконалення юридичної діяльності в сучасних умовах розвитку правової держави постає розв'язання проблеми універсальної основи людського життя, нового принципу покладання цінностей людського буття. Очікувана відповідь пошуку гуманістичних цінностей в юридичній площині може бути сформульована тільки освіченим юристом,

людиною-новатором, здатним і готовим до вирішення універсально значимих завдань на власному унікальному досвіді, який пов'язаний із глибокою духовною трансформацією, подіями, що одночасно відкривають людині його Я і сутність людського буття в цілому. При цьому людина повинна мати здатність цим подіям свого внутрішнього життя, факту «реальної філософії» надати загальнозначиму (філософську) знакову форму. Філософський підхід до трактування речі, події, факту робить перший крок, а юрист, «озброєний» філософською методологією, здатний «інстинктивно створювати форму». Таким чином антропологічний і філософський аспекти поєднуються у процесі професійної підготовки юриста, в центрі уваги якої постає людина як першопочаток суспільної історії, центральний елемент суспільно-правових відносин.

У підрозділі 3.3. «Філософсько-антропологічна концептуальність філософсько-правової проблематики» зазначено, що сьогодні, найчастіше при виборі найперспективніших шляхів модернізації, звертаються до традиційних методологій пізнання не лише освітньої діяльності, а й до світоглядно-методологічних експлікацій, які розкривають природу та сутність основного суб'єкта усіх освітніх перетворень – людину, яка навчається і яка навчає. Підвищення наукового інтересу до методології, зокрема до філософської і філософсько-правової, є необхідним та імперативним, адже розв'язати чималу кількість проблем у відношеннях «особа – суспільство», «особа – природа», «особа – особа» спроможна виключно освічена людина на світоглядно-філософському та філософсько-правовому рівнях.

Потрібно враховувати й те, що якщо людина посідає центральне місце серед інших соціальних цінностей, то й оновлення права має бути його олюднення як теоретичне, так і практичне – у бік його формування як гуманістичного явища. Поява в юридичній термінології таких термінів, як «людський вимір права», «гуманізація права», «антропологія права» та ін. зумовлює потребу дослідження сутності та закономірностей розвитку антропологічного впливу на формування права.

У межах філософської антропології також може актуалізуватися ідентифікація права, проте в такому випадку потрібно дати відповідь на логічно обумовлене запитання, що стосується першооснови правового буття людини (або норма, або процес), з одного боку, та використання випробуваним часом нормативним підходом, досліджуючи норму, виражену в законі, чи аналіз процесу застосування норми, вибравши функціональний підхід, – з іншого. Звісно ж, можна припустити, що юридичні якості та ознаки права не можна звести до формальної визначеності та регулятивності, а з правовими нормами, відповідно, конкурують політичні, моральні норми тощо. Це, своєю чергою, означає, що норма та процедура у праві настільки нероздільні, що найправильнішим у цьому випадку буде вибір саме цієї ознаки як критерію права.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації, на основі вивчення філософської антропології як теоретико-методологічної основи професійної підготовки юриста, запропоновані такі узагальнення:

1. У межах філософської антропології та філософії права обґрунтовано, що наукова методологія у системі загальної освіти уможливорює вибір найдоцільніших підходів, стратегічних орієнтацій сучасного розвитку юридичної освіти, дозволяє запобігти її трансформації у технократизм наукових розробок виключно для технічного та економічного розвитку суспільства та особистості поза гуманністю, відповідальністю, справедливістю, повагою до гідності особи, її правами та свободами.

2. Основоположною детермінантою дисертаційного дослідження є концепція поглиблення філософсько-антропологічної та філософсько-методологічної складових професійної підготовки юриста, зважаючи на те, що вдосконалення системи освіти неможливе поза переосмисленням світоглядних основ, зокрема, що стосується фундаментального значення юридичних знань, заснованих конкретно на філософії, філософській антропології, аксіології та ін. Це, своєю чергою, відображає основне завдання сучасного рівня модернізації юридичної освіти, як і реалізацію стратегії загальноосвітніх реформ у бік Болонського процесу.

3. Аргументується, що відсутність єдиного стандарту вищої юридичної освіти неодмінно призводить до формування низького освітнього рівня у студента-правника. Крім того, різнобічний підхід різних вишів юридичного та не юридичного спрямування до надання юридичної освіти не лише унеможливорює швидке реагування на виклики часу щодо утворення загального стандарту юридичної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», а й відображає відсутність такого стандарту щодо «спеціаліста», «магістра» тощо.

4. Констатується, що діяльність юриста унеможливорюється поза межами активних міжособистісних взаємовідносин. Своєю чергою, три основні перераховані вище види спрямованості людини є, по суті, всього лиш передумовою до вираження гуманістичної позиції у юридичній діяльності. Тому професійна діяльність юриста, на нашу думку, містить не стільки спрямованість на людяність у діяльності юриста, скільки важливого значення у цьому контексті набувають конкретні особистісні характеристики самого юриста. Хоча необхідно віддавати належне і тому, що, попри все, не слід категорично відокремлювати професійні характеристики юриста від особистісних. Урешті, неодноразово доведено, що сама професія безпосередньо впливає на формування тих чи інших особистісних характеристик людини як професіонала.

5. Потреба впливу професійних юристів на державотворення, зокрема в Україні, виражається: по-перше, у складності усієї соціальної інфраструктури,

починаючи від демократизації формування суспільства, завершуючи розвитком приватної ініціативи, по-друге, у розвитку правового статусу особистості, включаючи реалізацію її особистих прав і свобод. Зміни, що ознаменували ХХІ ст., свідчать про необхідність залучення юридичної допомоги у забезпеченні захисту та реалізації прав і свобод особи та громадянина. Крім того, актуалізувалася необхідність у формах правового та соціального регулювання, адже сьогодні немає жодного підприємства та установи, котрі б змогли обійтися без тієї чи іншої юридичної консультації, відповідної експертизи, врешті, особистого адвоката тощо. Потрібно також враховувати й можливість негативного впливу деформації правової свідомості, небезпека якої репрезентує дестабілізацію існуючого політичного, правового та соціального порядку в державі та суспільстві.

6. Аргументується, що основний принцип інтерпретації прав людини з антропологічних позицій виражається так: «Людина як людина повинна мати право». Права людини мають антропологічну основу у внутрішній мірі прагнення людини до ризику і новацій, яка полягає у прагненні зберегти себе, свою екзистенцію. У моральному плані це прагнення зберегти себе виявляється вищим, ніж досягнуті успіхи в освоєнні все нових життєвих вершин. Адже дослідити смисл права неможливо поза дослідженням природи людини, тому й визначення цього смислу обумовлюється філософсько-антропологічною концептуальністю. Саме вона є передумовою формування теоретичного обґрунтування філософії права та основою дослідження природних джерел права.

7. Встановлено, що філософсько-антропологічна концептуальність права пояснюється тим, що правові явища містять не лише виключно юридичне значення, а й чимало значень позаюридичного характеру. По-перше, ця концептуальність дає змогу трактувати будь-який юридичний феномен усередині інтелектуального простору соціокультурних, історико-філософських і філософсько-правових смислів, а тому втрачається виключність юридичних меж. По-друге, філософська антропологія загалом ставить перед правовим мисленням такі запитання, які воно перед собою у більшості випадків не ставить. Вона передовсім прагне до утворення філософсько-антропологічних моделей правової реальності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вишинський П. М. Філософська методологія як раціоналізація світоглядних орієнтирів у професійній підготовці юриста / П. М. Вишинський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / головний редактор Б. В. Щур. – Львів : ЛьВДУВС, 2010. – Вип. 3. – С. 417–425.

2. Вишинський П. М. Екзистенція людини : загальнофілософська та філософсько-правова інтенції / П. М. Вишинський // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – № 1. – Ч. 2. – Львів, 2010. – С. 124–129.

3. Вишинський П. М. Антропологічна концептуальність філософсько-правової проблематики / П. М. Вишинський // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – № 5. – Ч. 2. – Львів, 2010. – С. 59–64.

4. Вишинський П. М. Онтологічні засади цінності особистісного світосприйняття / П. М. Вишинський // Проблеми державотворення в Україні: минуле і сучасне : матеріали регіональної конференції (Львів, 21 травня 2009 р.). – Львів : НУ «ЛП», 2009. – С. 13–16.

5. Вишинський П. М. Антропологічний аспект сучасного виміру системи духовних цінностей / П. М. Вишинський // Тези Міжнародної наукової конференції «Духовність. Культура. Людина» (Львів, 15–16 квітня, 2010 р.). – Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 2010. – С. 55–56.

6. Вишинський П. М. Специфічність антропологічного підходу до трактування права: філософський контекст / П. М. Вишинський // Роль суспільно-політичних дисциплін у формуванні світогляду працівника органів внутрішніх справ : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 травня 2009 р.) / [за науковою ред. М. П. Гетьманчука, В. С. Бліхара]. – Львів: ЛьВДУВС, 2009. – С. 18–22.

АНОТАЦІЯ

Вишинський П. М. Філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки юриста. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2011.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей впливу філософської антропології на підвищення ефективності професійної підготовки юриста. У роботі обґрунтовано умови, на основі яких філософська методологія інтегрує синтез антропологічних концептів у модернізацію юридичної освіти. Визначено можливості та рамки філософської антропології як теоретико-методологічної основи вирішення проблеми професійної підготовки юриста.

На основі дослідження філософської антропології у системі інших наук, зокрема філософії права, обґрунтовано багатофункціональність, складноструктурність і багатовимірність методології, котра розуміється як синтез епістемологічних, гносеологічних, аксіологічних та світоглядних знань у межах організації юридичної діяльності.

Ключові слова: філософська антропологія, право, держава, особистість, юрист, професійна освіта, правосвідомість, юридична діяльність.

АННОТАЦИЯ

Вышинский П. М. Философская антропология как теоретико-методологическая основа профессиональной подготовки юриста. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел, Львов, 2011.

Диссертация посвящена исследованию особенностей влияния философской антропологии на повышение эффективности профессиональной подготовки юриста. В работе обоснованы условия, на основе которых философская методология интегрирует синтез антропологических концептов в модернизацию юридического образования. Определены возможности и рамки философской антропологии как теоретико-методологической основы решения проблемы профессиональной подготовки юриста. Констатировано теоретические подходы к определению философской методологии как системного фактора юридической деятельности, которая предусматривает углубление философско-мировоззренческого познания научно-практических и образовательных процессов в профессиональной подготовке юриста. На основе исследования философской антропологии в системе других наук, в частности философии права, обоснованно многофункциональность, полиструктурность и многомерность методологии, которая понимается как синтез эпистемологических, гносеологических, аксиологических и мировоззренческих знаний в организации юридической деятельности.

Система образования в масштабах сегодняшнего времени опирается, прежде всего, на усвоение студентами определенного объема информации – (теоретических концепций, практических методик), которая, в принципе, и делает возможным осуществление профессиональной деятельности. Зато, следует принимать во внимание то, что современные условия рыночного труда требуют не те или другие конкретные знания, а высокий уровень компетентности работника. Это наиболее касается тех профессий, которые непосредственно зависят от ежедневного отслеживания изменений во внешней и внутренней средах, обществе и государстве.

Таким образом, можно подытожить, что формирование личности студента, включая будущего юриста, является фундаментальной проблемой, решению которой призвана помочь философия сквозь призму своей методологии, которая, будучи формой общественного сознания, формирует целостный взгляд на мир, место и назначение человека в мире.

Исследование развития человека сквозь призму формирования личности актуализируется в связи с поиском причин и путей возникновения государства и права. Ведь государство и право – это методы самоорганизации гражданского общества. Для философско-правовой науки человек представляет интерес по ряду объектов исследования: а) мотивация поведения в правовой реальности, б) противоправные или юридически оправданные поступки, в) реакция человека на те или иные правовые воздействия. Обозначенная проблематика

приобретает значение и для правотворчества и для надлежащего уровня формирования правового сознания и, наконец, для целенаправленного государственного регулирования поведения.

Исследовать смысл права невозможно вне исследования природы человека, поэтому и определения этого смысла обуславливается философско-антропологической концептуальностью. Именно она является предпосылкой формирования теоретического обоснования философии права и основой исследования природных источников права.

В рамках отражение отрицательных черт современного развития юридического образования подчеркивается большое значение национальной системы образования для формирования студента-юриста. Ведь, опираясь на национальную подготовку в вузах, студент имеет возможность осознать украинское законодательство, получить практические навыки в действующих сегодня программах стажировки и т. д. Наконец, важным фактором, кроме знаний, есть понимание будущим юристом социальной роли права, овладение навыками и умениями выполнения своих профессиональных обязанностей, потребность в постоянном правовом самоусовершенствованию.

Ключевые слова: философская антропология, право, государство, личность, юрист, профессиональное образование, правовое сознание, юридическая деятельность.

ANOTATION

Vyshynskij P. M. Philosophical anthropology as the theoretical and methodological basis of training of lawyers. – Manuscript.

Dissertation on the competition of scientific degree of candidate of legal sciences on specialty 12.00.12 – Philosophy-right. – The Lviv state university of internal affairs, Lviv, 2011.

The thesis deals with the peculiarities of the influence of philosophical anthropology to improve training of lawyers. In work the conditions on which philosophical methodology integrates the synthesis of anthropological concepts in the modernization of legal education. Defined the possibilities and limits of philosophical anthropology as a theoretical and methodological basis for solving the problem of training of lawyers.

Ascertained theoretical approaches to the definition of methodology as a philosophical system of legal activity factor, which provides for deepening philosophical outlook scientific knowledge and educational processes in the training of a lawyer. Based on the study of philosophical anthropology of some other sciences, especially philosophy of law, multi-grounded, and multidimensionality field texturising methodology, which is understood as an epistemological synthesis, gnosiological, axiological and ideological knowledge in the organization of legal practice.

Key words: philosophical anthropology, law, state, personality, lawyer, professional education, justice, legal activity.

Підписано до друку 11.03.2011 р.
Формат 60x90/16. Папір офсетний. Зам. № 37-11.
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.